

היום נלמד בעזרת ה':

דף קח

[ע"פ ביאור הכרזתא]

אמרו לו לרבי נחמיה: אכן משמע מפסוק זה שאנשי סדום אינם עומדין בעדת צדיקים, אבל עומדין הם לדין בעדת רשעים. דור המדבר - אין להם חלק לעולם הבא, ואין עומדין בדין, שנאמר: "במדבר הזה יתמו ושם ימתו". דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: עליהם הוא אומר: "אספו לי חסידי כרתי בריתי עלי זבח".

עדת קרח, שנבלעה באדמה, אינה עתידה לעלות משם. שנאמר: "ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל". וכך נדרש המקרא: "ותכס עליהם הארץ" - בעולם הזה. "ויאבדו מתוך הקהל" - לעולם הבא. דברי רבי עקיבא.

רבי אליעזר אומר: עתידים הם לעלות. שעליהם הוא אומר: "ה' ממית ומחיה, מוריד שאול ויעל".

גמרא: תנו רבנן: דור המבול - אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "וימח את כל היקום אשר על פני האדמה". "וימח את כל היקום" - בעולם הזה. "וימחו מן הארץ" - לעולם הבא. דברי רבי עקיבא.

רבי יהודה בן בתירא אומר: לא חיינן - ולא נדונינן. שנאמר: "לא ידון רוחי באדם לעלם", לא דין ולא רוח [כפי שנתבאר במשנה].

דבר אחר: "לא ידון רוחי באדם", שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה [לגופם]. שהגוף לנשמה - כמו הנדן לחרב. והיינו, שימותו].

רבי מנחם בר יוסף אומר: אפילו בשעה שהקדוש ברוך הוא מחזיר נשמות לפגרים מתים - נשמתן קשה להם בגיהנם [נשמת עצמן נשרפת]. שנאמר: "תהרו חשש, תלדו קש, רוחכם אש תאכלכם". "רוחכם אש תאכלכם" - היינו שנשמתן נשרפת.

תנו רבנן: דור המבול לא נתגאו - אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא.

ומה כתיב בהם: "בתייהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם", וכתיב: "שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו ולא תשכל", וכתיב: "ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם

ירקדון", וכתבי: "ישאו בתך וכנור וישמחו לקול עוגב", וכתבי: "יכלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים", וכתבי: "וברגע שאול יחתו". שכל המקראות הללו מדברים ברוב טובה שהיתה להם באותו דור.

והיא, אותה טובה מרובה שהיתה להם, גרמה לכך שאמרו: "לא אל סור ממנו, ודעת דרכיך לא חפצנו, מה שדי כי נעבדנו, ומה נועיל כי נפגע בו".

שכך אמרו: כלום צריכין אנו לו [לקדוש ברוך הוא] - אלא לטיפה של גשמים, יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהן, ואין אנו צריכין אותו אף לגשמים.

אמר הקדוש ברוך הוא: בטובה שהשפעת לי, במי הגשמים שאני נותן להם, בה הם מכעיסין אותי - ובה אני דן אותם, שאעניש אותם על ידי מים. שנאמר: "ואני הנני מביא את המבול מים".

רבי יוסי אמר: דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין, שדומה למים. שראו שטובתן שלמה, והיו מגביהין עיניהם, ומנאפים אחר מראה העין. שנאמר: "ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו".

לפיכך דן אותן הקדוש ברוך הוא במים, שדומה לגלגל העין [כי מעיינות נובעים ממקום קטן כמו עין]. שנאמר: "נבקעו כל מעינות תהום רבה, וארבות השמים נפתחו".

אמר רבי יוחנן: דור המבול, ב"רבה" קלקלו, וב"רבה" נידונו. ב"רבה" קלקלו, שנאמר: "וירא ה' כי רבה רעת האדם".

וב"רבה" נידונו, שנאמר: "נבקעו כל מעינות תהום רבה".

אמר רבי יוחנן: שלשה מעיינות נשתיירו מהם [מאותם מעיינות שבקע הקדוש ברוך הוא להביא את המבול]. ואלו הם:

בלועה דגדר,

וחמי טבריא,

ועיניא רבתי דבירם.

ומעיינות הללו שנשתיירו - חמין הן, כמו שהיו כל מעיינות תהום רבה, כדאיתא להלן: "ברותחין קלקלו - ברותחין נדונו".

"כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ". אמר רבי יוחנן: מלמד שהרביעו בהמה על חיה, וחיה על בהמה, והכל על אדם, ואדם על הכל.

אמר רבי אבא בר כהנא: וכולם חזרו להזדווג רק עם מינם, חוץ מתושלמי, שהוא מין עוף, ועדיין אוחז באותה תרבות רעה, להזדווג עם הכל.

"ויאמר ה' לנח קץ כל בשר בא לפני". אמר רבי יוחנן: בא וראה כמה גדול כחה של חמס! שהרי דור המבול עברו על הכל, ולא נחתם עליהם גזר דינם - עד שפשטו ידיהם בגזל. שנאמר: "כי מלאה הארץ חמס מפניהם, והנני משחיתם את הארץ". משמע, שעל דבר זה נחתם גזר דינם.

ועוד כתיב: "החמס קם למטה רשע, לא מהם, ולא מהמונם, ולא מהמהם, ולא נה בהם".

אמר רבי אלעזר: "החמס קם למטה רשע" - מלמד שזקף החמס את עצמו כמקל [וזוהו "למטה רשע"], ועמד לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפניו: רבונו של עולם, "לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם". כלומר, אין תועלת לא מהם ולא מהמונם וכו'.

תנא דבי רבי ישמעאל: אף על נח נחתך גזר דין, אלא שמצא חן בעיני ה'. שנאמר: "נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה'". מסמיכות "נחמתי כי עשיתם ונח", למדים שאף על נח נגזר הדין.

"וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ". כי אתא רב דימי אמר: אמר הקדוש ברוך הוא: יפה עשיתי, שתקנתי להם קברות בארץ. שטוב הוא לאבד רשעים כאלה. מאי משמע שלשון "וינחם", לשון דבר יפה וטוב הוא? כתיב הכא: "וינחם ה'", וכתוב התם, כשדיבר יוסף אל אחיו לאחר שנתגלה אליהם: "וינחם אותם וידבר על לבם".

ואיכא דאמרי: "וינחם ה' כי עשה וגו'" היינו, לא יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ, שמא היו חוזרים בהם.

ומנין לנו ש"וינחם" לשון חרטה הוא?

כתיב הכא: "וינחם", וכתוב התם: "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו". "אלה תולדות נח איש צדיק תמים היה בד רתיו".

נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדרשת המילה "בדורותיו": אמר רבי יוחנן: רק בדורותיו, שהיה דור רשע ביותר, נחשב נח צדיק תמים, ולא בדורות אחרים. וריש לקיש אמר: בדורותיו היה צדיק, אף שהיה אותו דור מלא רשע, וכל שכן שאילו היה בדורות אחרים, היה צדיק יותר.

אמר רבי חנינא, משל דרבי יוחנן, למה הדבר דומה - לחבית של יין, שהיתה מונחת במרתף של חומץ. במקומה, בין חביות החומץ - ריחה נודף. כי לעומת ריח החומץ, ריחה מעולה. אבל שלא במקומה - אין ריחה נודף.

אמר רבי אושעיא: משל דריש לקיש, למה הדבר דומה - לצלוחית של פלייטון [בושם] שהיתה מונחת במקום הטנופת. במקומה - ריחה נודף, וכל שכן במקום הבוסם שיהא ריחה נודף.

"וימח את כל היקום אשר על פני האדמה". משמע, שאף הבהמות נמחו מעל פני האדמה. ויש לתמוה: אם אדם חטא, בהמה מה חטאה?
תנא משום רבי יהושע בן קרחה: משל לאדם שעשה חופה לבנו, והתקין מכל מיני סעודה.

לימים מת בנו.

עמד האב, ופזר את חופתו.

אמר, כלום עשיתי כל מה שעשיתי - אלא בשביל בני! עכשיו שמת בני - חופה למה לי?

אף הקדוש ברוך הוא אמר: כלום בראתי בהמה וחיה - אלא בשביל אדם! עכשיו שאדם חוטא, בהמה וחיה למה לי?

"מכל אשר בחרבה מתו". משמע, דווקא אלו שביבשה - ולא דגים שבים. דרש

רבי יוסי דמן קסרי: מאי דכתיב: "קל הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ"? מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם, ואומר להם: עשו תשובה. ואם לאו - הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול, ומקפה נבלתכם על המים כזיקין [מציף את נבלתכם על פני המים כנודות נפוחות]. וזהו שנאמר: "קל הוא על פני מים".

ולא עוד, אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם. שנאמר: "תקלל חלקתם בארץ".

"לא יפנה דרך כרמים", מלמד שבאותו זמן, שנסתיימו מאה ועשרים שנה שנתן להם הקדוש ברוך הוא לחזור בהם, היו מפנים דרך כרמים [בכך היו עסוקים באותה שעה].

אמרו לו אנשי הדור לנח: ומי מעכב ביד הקדוש ברוך הוא לעשות כן, למה אינו מביא את המבול עתה, שהגיע הזמן?

אמר להם: פרידה אחת יש לי להוציא מכם. דהיינו, מתושלח הצדיק. שימות קודם, ולא יהא נדון עמכם.

אמרו: אם כן, לא נפנה את דרך הכרמים, אלא נמשיך ונלך בה. כלומר, לא נחזור מסורנו, אלא נלך ונקלקל השורה, בדרכים משובשות בקוצים וברקנים, כעין שבילי כרמים.

דרש רבא: מאי דכתיב: "לפייד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל"?

מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם, ואמר להם דברים שהם קשים כלפידים. והיו אנשי דורו מבזין אותו. אמרו לו: זקן! תיבה זו שאתה בונה, למה? לאיזה צורך היא?

אמר להם: הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול. אמרו לו: מבול של מה יביא עלינו הקדוש ברוך הוא? אם מבול של אש, יש לנו דבר אחר ו"עליתה" שמה, שאין האש שולטת בו. ואם מבול של מים הוא מביא, אם מן הארץ הוא מביא אותו - יש לנו עששיות של ברזל [חתיכות של ברזל] שאנו מחפין בהם את הארץ. ואם מן השמים הוא מביא אותו, יש לנו דבר ו"עקב" שמו, ואמרי לה: "עקש" שמו, והוא יגן עלינו מפני המבול.

וזהו שנאמר במקרא "לעשתות שאנן". "עשתות" הם מחשבות, כמו עשתונות. והיינו, שהיו יושבין שאננים, וחושבים מחשבות רעות.

אמר להם נח: הוא מביא את המבול מבין עקבי רגליכם. דהיינו, בשכבת זרע שלכם [היוצאת מבין רגליכם] הוא יכול למחות אתכם. שנאמר בסוף המקרא דלעיל: "נכון למועדי רגל".

תניא: מימי המבול קשים כשכבת זרע [דהיינו, שהיו רותחין ועבין כשכבת זרע], שנאמר: "נכון למועדי רגל".

אמר רב חסדא: ברותחין, בשכבת זרע, קלקלו בעבירה, וברותחין נידונו. ומנין לנו שברותחין נידונו?

כתיב הכא, גבי מי המבול: "וישכו המים", וכתיב התם, גבי המלך אחשורוש: "וחמת המלך שככה". כשם שגבי אחשורוש, הכוונה היא שהוא נח מרתיחתו, הוא הדין כאן, שנחו המים מרתיחתן. מכלל שמתחילה היו רותחין. "ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ". מה טיבם של אותם שבעת הימים?

אמר רב: אלו שבעת ימי אכילות של מתושלח.

ללמדך, שהספדן של צדיקים מעכבין את הפורענות לבא.

דבר אחר: מהו "לשבעת הימים" - ששינה עליהם הקדוש ברוך הוא את סדר שבעת ימי בראשית. שבזמן המבול היתה חמה יוצאת ממערב - ושוקעת במזרח. דבר אחר: שקבע להם הקדוש ברוך הוא בתחילה זמן גדול שיוכלו לחזור בהם, והיינו מה שנאמר בתחילה: "והיו ימיו מאה ועשרים שנה", ואחר כך, משלא שבו כל אותן מאה ועשרים שנה, קבע להם זמן קטן, שבעה ימים.

דבר אחר: "לשבעת הימים" - שהטעימם הקדוש ברוך הוא את אנשי דור המבול מעין העולם הבא, שיבוא לאחר שבעת אלפים שנה [ונקראו "שבעת הימים", כי יומו של הקדוש ברוך הוא - אלף שנים הוא], כדי שידעו מה [איזו] טובה מנעו מהן.

כתוב שציוה הקדוש ברוך הוא לנח: **"מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו"**. ויש לתמוה: **אישות לבהמה מי אית לה?** [וכי יש אישות לבהמה? הרי נקבה אחת נשכבת לכמה זכרים, ואין זה נחשב אישות].

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: ציוה הקדוש ברוך הוא לנח לקחת מאותם שלא נעבדה בהם עבירה. שנזקקו רק לכן זוגם.

מנא [מנין] ידע נח מיהם אותם שלא נעבדה בהם עבירה?

אמר רב חסדא: שהעבירן לפני התיבה. כל שהתיבה קולטתו - בידוע שלא נעבדה בהם עבירה. וכל שאין התיבה קולטתו - בידוע שנעבדה בה עבירה.

רבי אבהו אמר: מאותן הבאין מאיליהן הכניס. שרק אותם שלא נעבדה בהם עבירה באו אליו מאליהן.

"עשה לך תבת עצי גפר". מאי גופר?

אמר רב אדא, אמרי דבי רבי שילא: זו מבליגה [מין עץ]. ואמרי לה: זה גולמיש [גם כן מין עץ].

"צהר תעשה לתבה". אמר רבי יוחנן: אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח: קבע בה בתיבה אבנים טובות ומרגליות, כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים.

"ואל אמה תכלנה מלמעלה" - דבהכי הוא דקיימא [שבאופן כזה יכול מבנה התיבה להתקיים]. כי אילו היתה רחבה למעלה כלמטה, לא היתה יכולה לעמוד במים, אלא היתה מתהפכת לכאן ולכאן].

"תחתים שנים ושלשים תעשה".

תנא: תחתיים [קומה תחתונה] - לזבל.

אמצעיים [קומה אמצעית] - לבהמה.

עליונים [קומה עליונה] - לאדם.

"וישלח את הערב". אמר ריש לקיש: תשובה ניצחת השיבו עורב לנח. אמר לו: רבך [הקדוש ברוך הוא] שונאני [שונא אותי] - ואף אתה שנאתני.

רבך שונאני - שהרי אני מן העופות הטמאים. ומן הטהורין ציוה הקדוש ברוך הוא להכניס לתיבה שבעה, ואילו מן הטמאים ציוה להכניס רק שנים. ואף אתה שנאתני - שאתה מניח ממין שבעה, ושולח ממין שנים. ואם פוגע בי שר חמה או שר צנה ואמות, האם לא יהא נמצא העולם חסר בריה אחת?

או שמא לאשתי אתה צריך, ולכן אתה שולח אותי?
אמר לו נח: רשע! במותר לי, באשתי, נאסר לי עתה, בזמן המבול. במה שנאסר לי
תמיד, בהמה חיה ועוף, לא כל שכן שאסור לי עתה?!

ומנלן דנאסרו נח ובניו בתשמיש בזמן שהיו בתיבה?
דכתיב כשנצטוו להכנס אל התיבה: "ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי
בניך אתך". משמע, האנשים לחוד, והנשים לחוד. שנאסרו בתשמיש. וכשנצטוו
לצאת מן התיבה כתיב: "צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך". כאן
הוזכרו איש ואשתו. הרי שהותרו שוב בתשמיש. ואמר רבי יוחנן: מיכן אמרו
שנאסרו בתשמיש המטה בזמן שהיו בתיבה.

תנו רבנן: שלשה שמשו בתיבה, וכולם לקו. ואלו הם: כלב, ועורב, וחם.

כלב - לקה בכך שהוא רגיל להיות נקשר על ידי בעליו.

עורב - רק [רוקק זרע מפיו לפי הנקבה].

חם - לקה בעורו. שיצא ממנו כוש, שעורו שחור.

כתוב לגבי שילוח היונה: "וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים". ואילו גבי
שילוח העורב לא כתוב "מאתו". משמע שרק היונה היתה מצויה ליד נח. אמר רבי
ירמיה: מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים. שהעופות הטהורים
מכירים בצדיקים [כפי שמצינו בכמה מקומות בש"ס], ורוצים לדור עמם.
"ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה".

יש להבין, לשם מה הביאה עמה עלה זית, הרי נח סיפק לה את כל צרכי מאכלה!
אמר רבי אלעזר: רמז נתכוונה לרמוז לו. וכך אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא:
רבונו של עולם! יהיו מזונותי מרורים כזית, ומסורים ביך, ואל יהיו מתוקים
כדבש, ומסורים ביד בשר ודם. והיינו "זית טרף בפיה", שהיתה מבקשת בפיה מזון
טרף ומר של זית.

מאי משמע דהאי "טרף" - לישנא דמזוני הוא? דכתיב: "הטריפני לחם חקי".
"למשפחתיהם יצאו מן התבה". אמר רבי יוחנן: כך נדרשת המילה
"למשפחתיהם": למשפחותם, ולא הם. משמע, שהיו בעלי החיים שכתיבה שרויין
משפחות משפחות, שכל אחד ואחד היה אוכל בפני עצמו, ולא כולם מאבוס אחד.
אמר רב חנא בר ביזנא: אמר ליה אליעזר עבד אברהם לשם רבא [הגדול], בנו של
נח, כתיב: "למשפחתיהם יצאו מן התבה", אתון היכן היתון [אתם היכן הייתם]?
כלומר, היאך הייתם יכולים להכין ענייניהם כך, כשכל מין לחוד, לעשות לכל אחד
חפצו?

אמרו ליה לאליעזר: אכן, צער גדול היה לנו בתיבה. בריה שדרכה להאכילה ביום - האכלנוה ביום. שדרכה להאכילה בלילה - האכלנוה בלילה.

האי זקיתא, לא הוה ידע אבא מה אכלה [אותה בריה, ששמה "זקיתא", לא ידע נח אבינו מהו מאכלה].

יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא [יום אחד היה אבינו יושב וחותר רימון]. נפל תולעתא מינה [נפלה תולעת מתוך הרימון] - ואכלה אותה הזקיתא. מיכן ואילך הוה גביל לה חיזרא [מאז אותו יום היה אבינו מגבל סובין במים], כי מתלע - אכלה [וכאשר הסובין היו מתליעים, היתה הזקיתא אוכלת את התולעים]. עוד סיפר שם לאליעזר:

אריא [האריה] - אישתא זינתיה [אחזתו חמה], ומחמת חולי זה לא היה דורס משאר הבהמות שבתיבה.

דאמר רב: לא בציר משיטא [לא פחות משה ימים], ולא טפי מתריסר [ולא יותר משנים עשר יום] זינא אישתא [החמה יכולה לזון]. כלומר, אין לך חמה שלא תוכל לזון לפחות ששה ימים, שלא ימות בלא מאכל ומשתה. ואין לך חמה שזנה יותר משנים עשר יום. עוד סיפר שם:

אורשינה [מין עוף הוא. ובלשון המקרא שמו "חול", ואינו מת לעולם], אשכחינה אבא דגני בספנא דתיבותא [מצאו אבא, נח, כשהוא שוכב בחדר הספון לו בתיבה], ולא בא לדרוש מאכל.

אמר ליה אבא: לא בעית מזוני [וכי אינך צריך למזונות]?

אמר ליה: חזיתך דהות טרידא, אמינא לא אצערך [ראיתי שאתה טרוד, ואמרת לי בליבי שלא אצערך].

אמר ליה אבא: יהא רעוא [יהי רצון] דלא תמות. שנאמר: "ואמר עם קני אגוע, וכחול ארבה ימים". הרי שעוף זה, ששמו "חול, מרבה ימים.

אמר רב חנה בר לואי: אמר שם רבא לאליעזר עבד אברהם, כי אתו עליינו מלכי מזרח ומערב [כאשר באו מלכי מזרח ומערב להלחם בכם, בזמן מלחמת המלכים, כשרדפו אחריהם אברהם וילידי ביתו], אתון היכי עבידיתו [אתם היאך עשיתם, כמה ניצחתם אותם]?

אמר ליה: אייתי הקדוש ברוך הוא לאברהם, ואותביה מימיניה [הביא הקדוש ברוך הוא את אברהם והושיבו בצד ימינו], והוה שדין עפרא - והוון חרבי [והיינו זורקים עפר - והפך לחרבות], גילי - והווי גירי [היינו זורקים קש - והפך לחיצים].

שנאמר: "מזמור לדוד נאם ה' לאדני שב לימיני עד אשית איבך הדם לרגליך".

הרי שהושיב הקדוש ברוך הוא את אברהם לימינו עד שניצח את אויביו.

וכתיב: "מי העיר ממזרח צדק, יקראהו לרגלו, יתן לפניו גוים, ומלכים ירד, יתן כעפר חרבו, כקש נדף קשתו". "ממזרח" זה אברהם, שבא מארם נהריים, שהוא במזרח.

נחום איש גם זו, הוה רגיל דכל דהוה סלקא ליה [שכל מאורע שהיה קורה לו],

ואפילו על מאורע שנראה רע בעיני הבריות, אמר: גם זו לטובה.

יומא חד בעו ישראל לשדורי דורון לקיסר [יום אחד רצו ישראל לשלוח דורון לקיסר].